

OROSZORSZÁG A SZIVÁRVÁNYON INNEN, S TÚL
AZ LMBT MOZGALMAK BIZTONSÁGPOLITIKAI ÉRTELMEZÉSE OROSZORSZÁGBAN

RUSSIA OVER THE RAINBOW
UNDERSTANDING THE LGBT MOVEMENTS IN RUSSIA WITH SECURITY STUDIES

Szerző: Hegymegi Dóra
Intézet: Vállalkozásfejlesztési Intézet
Szak: Vállalkozásfejlesztés mesterképzés
Évfolyam: 1. év
Témavezető: Szalai Máté

Absztrakt

Az LMBT közösségeket érintő korlátozások Oroszországban számos esetben nemzetközi visszhangot is kiváltottak az elmúlt években. Ezek egyrészt fizikai atrocitások, másrészt olyan törvényi szabályozások formájában is megjelentek, amelyek másodrendűként kezelik a nem heteroszexuális identitásokat. Bár a nemzetközi média közvetíti a nagyobb horderejű LMBT közösség jogaival kapcsolatos intézkedésekről Oroszországban, ritkán esik szó arról, mi van ezen intézkedések hátterében. A dolgozat a biztonságpolitika szemszögéből közelíti meg ezt a kérdést, arra keresve a választ, hogyan és milyen mértékben illik bele a koppenhágai iskola által definiált biztonságiasítás keretébe az LMBT mozgalmak elleni orosz kormányzati fellépés. A vizsgálat fő tárgyát a 2013-ban elfogadott „melegpropaganda” törvény adja, melynek kontextusához a dolgozat előbb kitér a Pussy Riot nevezetű feminista mozgalomra is, amit elsősorban szekunder kutatások során végzett hírek és nyilatkozatok kvalitatív elemzésével tesz. A dolgozat arra a következtetésre jut, hogy értelmezhető szocietális biztonsági kérdésként az LMBT jogok korlátozása, ahogy a koppenhágai iskolai fő elemei is azonosíthatók az intézkedések során. A dolgozat nem tér ki a Csecsenföldön LMBT személyek ellen elkövetett fizikai bántalmazásokra, melyek vizsgálata további részlettel, s újabb perspektívával szolgálna mind a politikai, mind a társadalmi homofóbia tekintetében.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
2. Módszertan	3
3. Elméleti áttekintés	4
3.1. A koppenhágai iskola és a biztonságiasítás	4
3.2. Rendkívüli biztonsági intézkedések értelmezései	5
3.3. Koppenhágai iskola értelmezése a nyugati demokráciákon túl	6
4. Politikai homofóbia értelmezése a biztonságpolitikában.....	7
4.1. Biztonsági szféra, biztonsági komplexum	7
4.2. Nyelvi különbségek	7
4.3. A normalizáció és a normálistól való eltérés biztonsági fenyegetése	9
5. Az orosz eset: heteronormativitás és biztonságiasítás	11
5.1. Nemzeti önkép és maszkulin értékek	11
5.2. A „morális politika” és ellenállási mozgalmak	12
5.3. Biztonságiasítás a HIV/AIDS ügyében	14
5.4. Az LMBT-közösséggel kapcsolatos törvények és fogadtatásuk	15
5.5. Biztonságiasítási lépések értékelése	18
6. Összegzés	20
Felhasznált irodalom	22

1. Bevezetés

2020 végén történt, hogy az orosz alaptörvény változtatásáért felelős munkacsoport agendájára került egy szivárványszínű fagyalt betiltásának gondolata azzal a váddal, hogy színeivel elfogadóbbá teszi a gyerekeket az LMBT közösség szimbólumaként használt szivárványszízlóval szemben. Bár a fagyalt készítői tagadják, hogy ez valaha szándékuk lett volna a színes édességgel, a parlamenti képviselő, Yekaterina Lakhova akár jogosan is hivatkozhat a „melegpropaganda” törvény megsértésére, amit 2013-ban fogadott el a Duma. Ez a megnyilvánulás talán egy szélsőséges, és jelentéktelenebbnek tűnő eset lehet, mégis része annak a heteronormatív értékközvetítésnek, mely az orosz politikára jellemző.

A dolgozat ennek kapcsán tekinti az oroszországi LMBT közösségek helyzetét, témája a biztonságpolitikai értelmezése az oroszországi LMBT jogok korlátozásának. A dolgozat azt vizsgálja, hogy miként keretezhetők biztonsági kérdésként az LMBT mozgalmak és milyen lépések történtek ezen mozgalmak visszaszorítására. A dolgozat végül arra is megállapítást tesz, hogy ezek alapján történt-e a koppenhágai iskola értelmezésében biztonságiasítás.

Módszertanát tekintve a dolgozat elsősorban több diskurzus kvalitatív elemzésére hagyatkozik, melyek nagy része – többek közt nyelvi korlátok okán – másodlagos forrásokat takar. A koppenhágai iskola biztonságiasítása Buzan és Waever elmélete alapján kerül bemutatásra, s a 2000-es években íródott kritikák keretében (Wilkinson, Floyd, Nunez-Mietz) kerül értelmezésre és kiegészítésre az elmélet. Az orosz önkép és a maszkulin értékek megértésében Oleg Riabov és Tatiana Riabova írása bizonyult a leghasznosabb vezérfonálnak. A dolgozat igyekszik a médiából is megfelelő forrásokat hozni, előfordulnak angol nyelven megjelentetett orosz lapok cikkei, illetve oroszról angolra fordított tartalmak is a diskurzusok elemzése során. A közvélemény bemutatása végett a VCIOM orosz közvéleménykutató központ adatait használja a dolgozat, a másodlagos források adatai mellett. Módszertana adja a dolgozat egyik korlátját: bár külön figyelmet kapott az elfogultság kiszűrése ezen forrásokból, a teljes igazságot azáltal lehetne részletesebben felvázolni, ha az eredeti orosz diskurzusokat olvasnánk, a fordítás során felmerülő információvesztés nélkül.

A dolgozat először egy elméleti áttekintés keretében sorra veszi a biztonságiasítás alapjait a koppenhágai iskola keretében. Ezután külön alfejezetben tárgyalja a „rendkívüli intézkedéseket”, melyeknek az elméleti keret is tág értelmezési keretet enged, és talán leginkább kontextusfüggő eleme a biztonságiasításnak. Fontos része a koppenhágai iskolának, hogy egy nyugat-európai gyökerekkel rendelkező elméletről van szó, így gyakran éri az a kritika, hogy egy „nyugati kényszerzubbonyban” értelmezi a nemzetközi politikát, olyan

folyamatot alkalmazva hagyományosan nem demokratikus állami berendezkedésű országokra, melynek elsősorban demokráciákban van jelentős szerepe.

A kritika megvizsgálása után a dolgozat a biztonságpolitikát a politikában megjelenő homofóbia szemszögéből tekinti, kezdve a biztonsági szféra azonosításával és bemutatásával, melyet ezesetben a szocietális szférában talál meg. Ezt követően újra felmerül a „nyugati kényszerzubbony” problémája specifikusan az LMBT mozgalmakkal kapcsolatos kifejezések hatérokon átívelő jelentéstartalma okán. Lényeges eleme még a politikai homofóbiának a szexuális identitás heteronormatív megközelítése, s ezáltal a normális definiálása. A dolgozat külön alfejezetben tárgyalja ezen normák kialakulását, és hogy miképp jelent fenyegetést az ettől eltérő viselkedés.

A harmadik nagy egység az oroszországi esettanulmányt tartalmazza. Ezen belül az első rész értelmezi a maszkulin értékeket és ezek jelentőségét az orosz identitás meghatározásában. Ezt követően kerül bemutatásra a Pussy Riot nevezetű mozgalom, mely a kormányzattal ellentétes narratívát képvisel, és Putyin elnök új politikai megközelítésével állítja szembe magát a kultúra és társadalom terén. Ahhoz, hogy további kontextust kapjon az orosz társadalom viszonyulása az LMBT mozgalomhoz és egy nem hagyományos (vagy katonai) biztonsági fenyegetés kezelése, a dolgozat bemutatja a HIV járvány ügyében tett biztonsági lépéseket, illetve összekapcsolja a folyamatot a betegség kapcsán megfogalmazódott homofób gondolatokkal. Ezután tér rá az LMBT társadalmat érintő intézkedésekre, elsősorban a 2013-ban elfogadott „melegpropaganda” törvényt bemutatva. A törvényt nemzetközileg felháborodás övezte, hisz olyan egyezményekkel ment szembe, melyek védik az LMBT közösség emberi jogait és a szexuális identitás szabadságát, s melyeket korábban Oroszország is elfogadott. Utolsó lépésként, de még az összegzés előtt direkt módon is találkozunk ez elmélet a gyakorlatban tapasztalt lépésekkel, s az addig felfedezett intézkedések kerülnek a biztonságiasítás fogalmi keretében értelmezésre és értékelésre.

2. Módszertan

Az orosz LGBT közösségekről szóló biztonságpolitikai kutatásoknak viszonylag szűk irodalma van, azonban egyre többen foglalkoznak az LGBT közösségek helyzetével és jogaival Oroszországban. A kutatási kérdésekre, hogy hogyan keretezhetők az orosz LGBT mozgalmak biztonsági kérdésként és hogy történt-e biztonságiasítás a koppenhágai iskola értelmezésében, elméleti oldalról elsősorban másodlagos források kvalitatív elemzését alkalmazza a dolgozat. Mivel a jelentős irodalom született a biztonságiasítás elméletéből az elmúlt évtizedekben, így nemzetközi kutatások álltak rendelkezésre a dolgozat megírásakor az elméleti keretrendszer kialakításához. A biztonságiasítás „nyugati” felfogásán túl a dolgozat olyan szekunder irodalmakat használt fel, melyek a hagyományostól eltérő módon értelmezik a biztonságiasítás elemeit, hogy a vizsgált térségre alkalmazható lehessen az elméleti keretrendszer. Így a szekunder irodalmak kiválasztása során döntő szerepet játszott a leírt elméletek szakmai elfogadottsága, az Oroszországra való alkalmazhatósága és relevanciája a jelenlegi társadalmi kihívásokra nézve.

Annak a kérdésnek a megválaszolására, hogy milyen biztonságpolitikai lépések történtek az LGBT mozgalmak visszaszorítására, részben szintén másodlagos források kvantitatív elemzését alkalmazza a dolgozat. Ezen források szintén a téma relevanciája és a szakmai elismertség alapján kerültek kiválasztásra. Ezen felül az orosz és nemzetközi médiában megjelent diskurzusok tartalmi elemzését végzi el a dolgozat szem előtt tartva azt, hogy mind az orosz elnök, mind pedig az ő politikáját kritizáló nemzetközi média reprezentálva legyen a kutatásban. Az orosz diskurzusok elemzéséből azonban a dolgozat korlátai is adódnak, mivel az orosz tartalmak angol fordításában gyakran elvész az a konnotációs tartalom, mely fontos szerepet játszik a biztonságiasítás folyamatában.

A dolgozat relevanciáját és hozzáadott értékét az nyújtja, hogy az LGBT közösségek jogai jelenleg is erősen korlátozva vannak Oroszországban, s míg ezen közösségek tagjainak a nyugati demokráciák egyre nagyobb figyelmet szentelnek, addig az orosz narratíva továbbra is egy kiemelkedően diszkriminatív hozzáállást erősít. Ezen szembenállás megértésében segít a kérdés biztonságpolitikai értelmezése. A kutatásokban még egy viszonylag fiatal terület az LGBT-jogok és a biztonságpolitika találkozása, a szekunder irodalmak ilyen formában történő feldolgozása ezen rést hivatott betölteni.

3. Elméleti áttekintés

3.1. A koppenhágai iskola és a biztonságiasítás

A biztonságiasítás folyamatának öt fő eleme van: a biztonságiasítás tárgya, a biztonságiasító szereplő, biztonsági lépés, funkcionális szereplők és rendkívüli intézkedések (Buzan, Waever és de Wilde, 1998). A koppenhágai iskola szubjektíven értelmezi a *biztonság* fogalmát, így Buzan et al. (1998) szerint a biztonságiasítás tárgya lényegében bármi lehet, amit a megfelelő szereplők egzisztenciálisan fenyegetve érzékelnek. A biztonságiasító szereplő lesz az az aktor, aki egy közügyet létfenyegetéssé tud emelni biztonsági lépéseken keresztül, ami rendszerint beszédaktusokra utal. Funkcionális szereplők azok a biztonságiasítás elméletében, akikhez ezek a beszédaktusok szólnak: ez lehet az adott állam társadalma, az államvezetés, törvényhozók stb. A rendkívüli intézkedések pedig azon intézkedéseket takarják, melyek eltérnek a megszokott, „normális” politikától.

A biztonságiasítás egy nagy népszerűségnek örvendő elmélet a nemzetközi tanulmányokban. Így nem meglepő, hogy számos más terület használja előszeretettel, adoptálja a biztonságiasítást. Számos esetben a szociológia, filozófia, történelem azonosít hasonló folyamatokat, de másképp nevezi azokat (Balzacq, Léonard és Ruzicka, 2015). Ami mégis megkülönbözteti a biztonsági tanulmányokat az az, hogy közvetlenül a politikához kapcsolódik.

A koppenhágai iskola lehetővé teszi, hogy a biztonság a fizikai (katonai) jelentésén túl is értelmezhető legyen, azt öt szférára tagolva. Így a katonai szféra mellett megkülönböztethető gazdasági, politikai, szocietális, környezeti szféra, ahol végbe mehet a biztonságiasítás. A szféráknak és a fenyegetés jellegének megfelelően más és más biztonságiasító szereplők lehetnek, de leggyakrabban az állam veszi fel ezt a szerepet. A biztonsági szférák azonban koránt sem kizárólagos jellegűek adott fenyegetés tekintetében. Már a politikai és szocietális szféra között is viszonylag nehéz egyértelmű, objektív határt húzni. Az pedig szintén nem kitétele a koppenhágai iskolának, hogy adott biztonsági kérdés csak egy szférában legyen értelmezhető. Könnyen előfordulhat tehát már a szférák egymással való átfedése miatt is, hogy egy fenyegetés biztonságiasítása több szférában is megtörténik.

3.2. Rendkívüli biztonsági intézkedések értelmezései

Mint megannyi kérdésében a koppenhágai iskolának, abban sem teljes az egyetértés, hogy mikor mondható sikeresnek a biztonságiasítás. A kérdésről gondolkodók egy csoportja szerint akkor tekinthető sikeresnek, ha rendkívüli intézkedések történtek egy azonosított biztonsági fenyegetés kezelésére. Ennek sikere azonban nem a biztonságiasító szereplő megítélésén múlik, hanem azon, hogy a biztonságiasítási kísérletet – amely beszédaktusokon keresztül történik – a közönség elfogadja-e és sikeresnek tekinti-e. Floyd ezzel szemben él kritikával. Szerinte a koppenhágai iskola a konstruktivista megközelítése miatt szűklátókörű, mivel fix koncepcióként kezeli világnézetében a biztonságot, s nem veszi észre, mikor és hogyan változik a világ körülötte. Épp ezért Floyd számos olyan szerzőt összegez, akik a biztonságiasítás sikerét nem feltétlen rendkívüli intézkedésekben határozzák meg.

Az is különbözhet országonként, hogy mit tekintenek adott államban „normális” és „speciális” politikának. Nunez-Mietz (2019) szerint előfordulhat, hogy adott országban a legnagyobb fenyegetést jelentő veszély kezelésére tökéletesen alkalmasnak bizonyulnak a már bevett politikai módszerek. Ahogy az sem minden esetben egyértelmű, hogy hol húzható meg a határ a rendes és a rendkívüli politika között, főleg az olyan „intézményesített biztonságiasítási esetekben, ahol az állandó vagy visszatérő biztonsági fenyegetést már jól megalapozott módszerekkel és aktorokkal kezelik” (Nuñez-Mietz, 2019, p. 548).

Ciuta (2009) is hasonlóan gondolkodik a biztonsági lépések rendkívüliségéről, aki szerint attól, hogy egy biztonsági fenyegetés hatására nem hoznak rendkívüli intézkedést a végrehajtók, nem jeleni azt, hogy nem tekintenék reakciójukat biztonsági intézkedésnek. Salter alapján különbséget tehetünk azok között a biztonsági intézkedések között, melyek csupán a hallgatóság befogadásának szintjén állnak, és azok között, melyek valóban sikeresek. A biztonságiasítás legitimálja a rendkívüli intézkedéseket, azonban nincs konkrét elképzelése arról, hogy mikor lesz sikertelen (Salter, 2010, p. 121). Salter új végrehajtó erők megjelenését véli a biztonságiasítás egyértelmű bizonyítékának. Floyd ezzel szemben azt javasolja, hogy a biztonságiasítás akkor tekinthető sikeresnek, ha a biztonsági intézkedést implementálták a gyakorlatban, mivel szerinte az számít, hogy a biztonságiasító szereplő egy fenyegetésre adott válaszként és biztonsági lépésként tekintszen az intézkedésére (Salter in Floyd, 2016, p. 685). Hogy a biztonságiasítás azonosítható legyen, Floyd szerint azt szükséges megindokolni a döntéshozónak, hogy adott helyzetben a helyes dolog az, ahogy ő cselekszik annak érdekében, hogy megküzdjenek az adott fenyegetéssel.

3.3. Koppenhágai iskola értelmezése a nyugati demokráciákon túl

A számos kritika közül, amelyek a nemzetközi kapcsolatok tudományát érik, talán a leghangosabb annak értelmezési korlátjai, hiszen a tudományág legtöbb elmélete és azok alapjai a 17. századi Európában alakultak ki, s azóta is az akkor kialakult modelljét alkalmazza a mai nemzetközi rendszerre. Barry Buzan és Richard Little (2001) ezt a jelenséget „nyugati kényszerzubbonyként” írja le. Ennek lényege, hogy a nemzetközi kapcsolatok fogalmainak, mint a „társadalom”, „demokrácia”, „állam”, helyi értelmezés helyett normatívan a „nyugati” kontextusban értelmezi eltekintve a helyi sajátosságoktól, különböző történelemtől vagy kultúrától (Wilkinson, 2007, p. 7).

Felmerülhet továbbá a biztonságiasítás elméletével szemben, hogy elsősorban egy demokratikus rendszerben van rá szükség, mikor az állam politikai legitimitást szeretne a kérdéses intézkedéséhez. Vuori (2014) szerint azonban egy totalitárius vagy más nem demokratikus berendezkedésű államban is vannak biztonsági fenyegetések és történhet biztonságiasítás, valamint még egy autoriter államnak is szüksége van arra, hogy állampolgárai elfogadják biztonsági lépéseit. Floyd szerint a biztonságiasítás máshogyan nézhet ki egy nem demokráciában, mivel ezekben az országokban valószínűleg kevesebb magyarázattal, elrendelés szintjén történik az intézkedés (Floyd, 2016, p. 687). Eközben kevésbé hangsúlyos – vagy szükséges – a jelenlegi helyzet részletezése az intézkedés indoklásának érdekében. A biztonsági beszédaktusoknak nem is kell feltétlen egy kialakult normától vagy szabálytól való eltérést legitimálnia a totalitáriánus rendszerekben. A biztonság ilyenkor jelentheti a politikai rend reprodukálását a fegyelem fenntartására vagy a társadalom és politika feletti kontroll megtartására (Vuori, 2008). Ami minden államról elmondható továbbá politikai berendezkedésétől függetlenül, hogy megvannak az alapértékei, melyek biztonságát meg kívánja őrizni. Vuori ezalapján határozza meg a biztonságiasítást, mint az alapértékeket veszélyeztető fenyegetések azonosítását és definiálását, melyek védelme értelmezhető a politika egy speciális típusaként még a nem demokratikus rendszerekben is (Vuori, 2008, p. 69).

4. Politikai homofóbia értelmezése a biztonságpolitikában

4.1. Biztonsági szféra, biztonsági komplexum

Hogy a koppenhágai iskola és a biztonságiasítás kereteiben lehessen vizsgálni egy vitathatóan biztonsági kérdést, érdemes azonosítani az érintett biztonsági szférát, melyben értelmezhetők a biztonságiasítás fogalmai és kijelölhető mérőszámok, amik segítenek megítélni a biztonsági lépések sikerességét. Ennek érdekében az önmeghatározással és közösségi dimenzióval foglalkozó szocietális biztonsági szférát tekintjük a következőkben a dolgozat, miután az LMBT jogok az identitás kérdését vetik fel mindenekelőtt az alább tárgyalt esetekben.

A szocietális szféra konstruktív, összehasonlításokon és kognitív modelleken alapszik, illetve társadalmi célok jelennek meg benne. Buzan et. al (1998) két gyakori félreértést emel ki a szférával kapcsolatban. Az egyik, hogy a szocietális biztonság nem azonos a szociális biztonsággal. Míg a szociális biztonság az egyén szintjén marad, és főleg gazdasági aspektusai vannak, addig a szocietális biztonság a kollektívákról és identitásukról szól (Buzan, Waever és de Wilde, 1998). Fontos kollektív identitás szintjére emelni a kérdést, és hogy a „mi identitásunk” védelmére hivatkoznak rendszerint ebben a szférában a biztonsági lépések. A másik gyakori félreértés, hogy a szocietális kifejezéshez társítható „*society*”, azaz társadalom gyakran nem rendelkezik közös identitással, azonban a szocietális kifejezés itt azon közösségekre utal, amivel az egyén azonosítja magát (Buzan, Waever és de Wilde, 1998). A szocietális kihívás megkérdőjelezéséből pedig könnyen lehet politikai kihívás, ha ezzel az állam legitimitása, stabilitása, ideológiája kérdőjeleződik meg. Wilkinson szerint ebben a szférában a legfontosabb figyelembe venni a lokális kontextust és sajátosságokat, s a „nyugati kényszerzubbony” ezen a téren van a leginkább korlátozó hatása (Wilkinson, 2007, p. 11).

4.2. Nyelvi különbségek

A biztonságiasításnak a koppenhágai iskola értelmezésében elengedhetetlen szerepe van a beszédaktusoknak, ezáltal a nyelv használata egy fontos tényező a biztonságiasítás vizsgálatakor. A nyelv szerepe nem más, mint hogy a szimbólumok, szavak és mondatok együttes fellépését beszédaktusokká alakítsa (Balzacq, 2011). Ezek a beszédaktusok ezután képesek a hallgatóság észlelésében az őket körülvevő világ átformálására. Az orosz eset vizsgálatakor így szükséges megvizsgálni, miként hivatkoznak a biztonságiasítás tárgyára.

Az orosz nyelven használt kifejezések az LMBT közösség tagjaira többek között a melegpropaganda törvényekkel kapcsolatos diszkusszió nemzetközi értelmezésének korlátjait is adják. Hasonlóan a „nyugati kényszerzubbony” által vázolt problémához, a speciális fogalmak fordításában is felmerül azok univerzális használatának problémája. A szavak bár lefordíthatók egyik nyelvről a másikra, a fordítás során azonban elveszíthet jelentéstartalmakat, melyek nagyban kontextusfüggők (Picq és Cottet, 2019). Ráadásul a szexuális identitást leíró szavak nagyban függhetnek az adott kultúrától és társadalomtól, s megeshet, hogy épp a nemzetközileg használatos kifejezésekhez kapcsolódik pejoratív konnotációs tartalom az adott kultúrában.

Kirgizisztáni orosz nyelvben például az angol „queer” szónak, amit az angol nyelv a nem heteroszexuális identitásra használ – s különben kialakulásának és jelentéstartalmának itt is saját története van, magyar fordításával pedig végképp alig találkozni – két (kirgizisztáni) orosz megfelelője is létezik. Eredeti szóhasználat szerint *tema* a megnevezése a queer embereknek, ami szó szerint témát jelent, és egy bennfentes tudást takar, amit titokként kell őrizni. A másik a már az angoltól származtatott *kvir*, amit elsősorban akadémiai körökben vagy kortárs művészettel kapcsolatban használnak (Suyarkulova, 2019). Látható, hogy mindkét szó egyfajta megfelelője annak, amit az angol nyelv ért a queer szó alatt, mégis különböző kontextusokban használható a két szó, bár viták léteznek ezek megfelelő használatáról. Az LGBT kifejezés egy viszonylag univerzális megoldásnak tűnhet (bár ez is elsősorban angol kifejezések rövidítéséből állt össze, s gyakran a megkülönböztetések elkerülése végett további betűkkel egészül ki). A kirgizisztáni oroszban az LMBT rövidítés először a nemzetközi aktivizmussal kapcsolódott össze, majd a külső beavatkozásokkal és ideológiákkal azonosították, hamar negatív konnotációval felruházva a betűszót (Suyarkulova, 2019).

Mindemellett számos zsargon és szleng szó tartozik a nem heteroszexuálisokat leíró orosz kifejezések közé, melyek nagy része börtönszlengből és a tolvajnyelvből származtatható. A kifejezések sokfélesége és gyakran csak az intuitívan fellépő konnotációs tartalmak limitet szabnak a hagyományos értelemben vett biztonságiasítási folyamat vizsgálatának. Egyes emberi jogvédő szervezetek olyan szóhasználatra is felhívják az orosz média figyelmét, mint a „heterosexuality” szó használata a „heterosexualism” helyet, mely akár az „alcoholism” kifejezés, patológiai állapotot implikál. Emellett a „szexuális kisebbség”, a „nem helyes” és a „nem természetes szexuális beállítottság” kifejezések használatát sem javasolják (Grinerva, 2015).

4.3. A normalizáció és a normálistól való eltérés biztonsági fenyegetése

A megszokottól és normálistól való eltérés könnyen keretezhető a stabilitás rendszert fenyegető hatásként és könnyedén használható az abnormálisnak vélt jelenség a biztonságiasítás eszközeként. Amir és Kotef (2018) például a repterek biztonsági átvilágító rendszerén keresztül szemléltetik a normalitás szerepét egy biztonságiasítási intézkedésben. Ezek a rendszerek a normálistól való eltérést keresik az egyéneken, ami potenciálisan veszélyt jelenthet az utasok biztonságára. Az ilyen esetben még a transzneműek megkülönböztetése is elfogadott eljárás, mivel több biztonsági berendezés is a várthoz képest eltérő testi adottságokat azonosít az átvilágított személyen (Amir és Kotef, 2018).

A normális fogalmi definiálásakor Foucault (2003) két típust különböztet meg. Az egyik, ha valaki megfelelő mértékben illeszkedik a meghatározott normához, ami lehet akár egészségi állapot, mentális stabilitás vagy identitás. A másik típusa a normálisnak már a biopolitika alapjait helyezi le. Ennek célja, hogy azokat az eszközöket azonosítsa, amivel az adott népeiséget irányítani tudja. Ebben az esetben természetes folyamatok extrapolálása történik azáltal, hogy a normálist bizonyos tulajdonságok előfordulásának gyakoriságából határozza meg statisztika alapján (Amir és Kotef, 2018, pp. 246–247). A különbség tehát a két eset között, hogy míg az elsőben a társadalom határozza meg előre a normát, addig utóbbi esetben a tapasztalatokból következik a normálisról alkotott kép. Bármely meghatározás is alkalmas az adott kérdésre, a normálistól való eltérés egy olyan anomália lehet a rendszerben, ami megakaszthatja a bevált folyamatok gördülékeny menetét.

A normális fogalma már Buzan (1998) biztonságiasítási elméletében is fontos szerepet játszik. A biztonságiasítás alapjai szerint a rendkívüli intézkedések a normál politikai játzsma szabályait szegik meg. A „normál politika” értelmezése akárcsak a korábbi fejezetekben említett „állam” vagy „demokrácia” fogalmak országonként és kultúránként különbözhet. Itt fontos megkülönböztetni az egyes problémák szimpla politizálását azok biztonságiasításától. Nunez-Mietz (2019) szerint a határ ott van a két fogalom között, hogy utóbbi egy egzisztenciális fenyegetést tud konstruálni a kérdéses fenyegetésből. A kutató szerint Oroszországban ezen folyamat eredménye az LMBT közösség jogaival szembeni norma immunizálás lett. A norma immunizálás, arra szolgál, hogy a nemzetközileg beszivárgó normák helyi pártfogását jogi korlátokkal hárítsák el. Az immunizáció legbeszédesebb metaforája a vakcinákkal állítja párhuzamba ezen intézkedéseket: ahogy az oltások azelőtt hivatottak védelmet nyújtani a betegséggel szemben, hogy a fizikai kontakt megtörténne, úgy védi meg az államot a normák immunizálása a nemkívánatos normáktól (Nuñez-Mietz, 2019, p. 544). Ez a folyamat az adott

normák pártfogását is törvényileg megakadályozza, s a kisebbség jogai tekintetében nem csak a kisebbségben lévő csoportok, hanem a társadalom minden tagja számára korlátozza az alapvető szabadságjogokat. Hatásosságát és sikerességét pedig mind belső, mind külső szereplők alááshatják a felállított jogi korlátok elutasításával.

5. Az orosz eset: heteronormativitás és biztonságiasítás

5.1. Nemzeti önkép és maszkulin értékek

Mint azzal a gender tudományok is foglalkoznak, gyakori az egyes fogalmak a gazdaságban és a politikában a társadalmi nemhez kapcsolása. Az olyan fogalmakat, mint például az *erő*, *értelem*, *határozottság*, *felelősség*, a társadalom maszkulin jellemmel ruházza fel, míg feminin töltetet kap például a *gyengeség*, *passzivitás*, *érzelem*, *határozatlanság* fogalmai (Riabov és Riabova, 2014, pp. 24–25). Ez sokszor annak ellenére is megtörténik, hogy a társadalomban bizonyos szinten elfogadott, hogy nők is ugyanúgy rendelkezhetnek ezekkel a tulajdonságokkal. Beasley (2008) a társadalmi nem politikai értelemezését igyekszik ezért elválasztani attól, amikor azt a biológiai nemre alkalmazzuk. Ezért domináns férfiak helyett politikai értelemben definiálja a (hegemón) maszkulinitást. A nemek egyfajta jelzőként szolgálnak a nemzetközi kapcsolatok megértéséhez, amit tovább segíthetnek szimbólumokkal, metaforákkal. Emellett az olyan kifejezések, mint például az *anyanyelv* vagy a *szülőföld* (angolul *fatherland*), közelebb hozzák a nemzeti közösséget az egyén mindennapi életéhez és hozzájárulnak ennek a közösségnek természetesként való elfogadásához (Verdery, 1993; Riabov és Riabova, 2014). Ilyenkor pedig a társadalmi nem legitimitását megkérdőjelező identitások, mint a homoszexualitás, veszélyt jelenthetnek a nemzetre.

Az orosz világnézetben meghatározó szerepe van a maszkulitásnak. Bár az IPSOS 2022-es felmérése szerint az orosz férfi képe átalakulás alatt van, továbbra is meghatározza a férfiak gondolkodását a hagyományos szerepek (pl. családfő, védelmező stb.) (Pilkina, 2022). A maszkulin értékek szerepének megértéséhez a Szovjetunió felbomlásáig érdemes visszamenni, mikor nagyban megcsappant az ország tekintélye állampolgárai szemében. A hidegháború elvesztése, az orosz hadsereg csecsenföldi veresége, mind az ország gyengülését mutatta, ez is hozzájárult az 1990-es években, hogy sokszor a prostituált metaforájával jellemezték Oroszország külpolitikáját (Borenstein, 2006). Emellett Riabov és Riabova (2014) szerint hozzájárult az évezred végére bekövetkezett demaszkulinizációhoz a korábbi hipermaszkulinizáció, melynek elvárását nagyon kevés férfi tudta megtestesíteni ebben az időben függetlenség és anyagi jólét tekintetében. Az állam hanyatlása pedig szorosan összekapcsolódott a „férfi traumával” (Borenstein, 2006), ami mind szükségessé tette, hogy az ország tekintélyének helyreállítása során a maszkulin értékek is megerősítésre kerüljenek. A negatív férfikép azonban meghatároz egy pozitívot is, annak rögzös ellentétjét. Az igazi *muzsik* életerős, anyagilag független és a tettek embere, miközben a politikai korrektség nem része az

értékrendjének, ahogy épp a szexizmust és a homofóbiát sem veti meg (Riabova és Riabov, 2011, pp. 63–65). Ahhoz, hogy valaki férfi legyen, azt is bizonyítani kell, hogy ő mi nem: nem nő, nem gyerek és még csak nem is homoszexuális (Riabova és Riabov, 2011, p. 63). Ahhoz, hogy Putyin elnököt legitim és alkalmas vezetőnek tartsa az orosz társadalom nagy része, olyan imázs kialakítása volt szükséges a jelenlegi orosz államfőnek, amely az „igazi férfi”, az „igazi macsó” képét festi. Az pedig tovább alátámasztja az orosz állam maszkulin értékeit, hogy az ország gyakran használt metaforája képében – ami pár évtizede még a prostituált volt, - egyre nagyobb népszerűségnek örvend a medve képe.

Fontos szerepet játszik még az orosz önkép koncepciójában, hogy hogyan látja az orosz társadalom az ország világban és Európán belül betöltött szerepét. Míg az 1990-es években egy kisebbségi komplexusként lehetett jellemezni Oroszország viszonyát Európával szemben, addig a 2000-es évek közepétől egészen 2013-ra ez egyfajta felsőbbrendűségi komplexussá nőtte ki magát. Az orosz álláspont ma, hogy az ország konzervatív nagyhatalom, az igazi Európai értékek őrzője a nyugat által megrontott Európával szemben, a nyugat vitathatatlan tekintélye pedig megszűnni látszik (Neumann, 2016). Ez a narratíva jelenik meg az orosz médiában is, ahol az erkölcsi értékek bástyájaként utalnak az országra, a jelenlegi orosz hatóságokat pedig a nemzet normalitásának megőrzőjeként látják (lásd pl.: Shevchenko, 2013). Az újkeletű *Gayropa* kifejezés is Európa demaszkulinizációját erősíti azzal, hogy az európai életmód központi elemeként emlegeti a homoszexualitást, ami a férfiasság elvesztésével, az elpuhultsággal és a gyengeséggel asszociál. Ez pedig mind a nyugati (liberális) civilizáció befolyásának hatásaként értendő (Neumann, 2016). Fontos része az identitás meghatározásának, hogy mik nem vagyunk. Azzal, hogy Oroszország a nyugat és elsősorban az Amerikai Egyesült Államok szerepében megtalálja – vagy megalkotja – azt a képet (pl. irracionalitás, gyengeség, passzivitás), felállíthatja saját, ezzel szemben meghatározott értékeit (pl. következetesség, erő, hatalom).

5.2. A „morális politika” és ellenállási mozgalmak

Putyin elnök szerepe Oroszország élén elnöki ciklusait tekintve két fő üzenetre osztható. Egyrészt, ami kezdeti elnöki ciklusait jellemezte, ő volt az orosz érdekek és az országhatárok védelmezője, az ország nemzetközi szerepének védelmezője és a nyugat előre törésének megállító ereje (Sharafutdinova, 2014). Ebben az időben kellett a maszkulin értékeket az orosz nép önképét újra megerősíteni, amihez egy erős férfi képét kellett tükröznie az orosz elnöknek. Az orosz identitás meghatározása tehát fontos szerepet játszott az ország tekintélyének visszaállításában (Riabov és Riabova, 2014). Másrészt két évvel azonban azután, hogy Putyin

elnök megkezdte harmadik ciklusát Oroszország élén, demonstrációk törtek ki a 2000-es években felállított politikai rendszer miatt, egy számonkérhető és őszinte kormányt követeltek. Eközben az ellenzék egyre hangosabban kérdőjelezte meg a rendszer etikus voltát és az értékrendszerét. Ezek hatására Putyin elnök politikája fordulóponthoz érkezett, s figyelmét a társadalom és a kultúra felé fordította. A számos helyen új „morális politikaként” hivatkozott válaszával Oroszország tradicionális értékeinek, moráljának és spiritualitásának őrzőjévé vált (Sharafutdinova, 2014). Mind a belpolitikában, mind pedig nemzetközileg egy „morális” kampányt indított, mely nagyban támaszkodott az ortodox egyházra.

A hagyományos orosz értékek egyre nagyobb súllyal szerepeltek az elnök retorikáiban és a nem hagyományos értékeket rendszerint a hanyatló nyugattal azonosította, a morális és demográfiai krízis okát pedig az azonos nemű házasságokban és a sátánban való hitben jelölte meg (Sharafutdinova, 2014). Miután a moralitásról szóló diskurzus a posztimperialista traumát idézte fel, a morális politikával Putyin elnök a társadalom gyenge pontjára tapintott. Putyin elnök már korábban is felismerte a szimbólumok és kultúra politikai jelentőségét, a morális politika időszaka viszont különbözik intenzitásában, hatókörében és politikai jelentőségében a rezsim számára (Sharafutdinova, 2014).

Elsőre ellentmondásnak tűnhet, de épp ennek a politikának a sikeres végbemenetét mutatja és erősíti meg a nemzetközi visszhangot is kapott Pussy Riot nevezetű mozgalom megjelenése. Az egyház a politikában betöltött szerepét hangosan bíráló csoport egy punk rock csoportosulás, mely 2011-ben jött létre egy underground művészeti csoportból, akik 2007 óta aktívak. Nagyobb nemzetközi figyelmet azután vontak magukra, hogy a moszkvai Megváltó Krisztus Székesegyház tetején megkísérelt előadás és ennek „Punk ima – Isten anyja, üzd el Putyint!” (*Pank-mobelen. Bogoroditsa, Putina progoni*) című videóban való közzététele miatt három résztvevőjét azonosította az orosz rendőrség és huliganizmus miatt letartóztatta. Kettejüket két év börtönre ítélte a bíróság, egyiküket pedig feltételesen szabadlábra helyezték. A nemzetközi felháborodást elsősorban az váltotta ki, hogy a vád kizárólag a vallásra koncentrált, a politikát és a művészetet teljesen figyelmen kívül hagyta az ítélet hozatalakor (Rutland, 2014). Emellett azt is megjegyezték, hogy a Pussy Riot feminista nézetei vezettek a bűncselekményhez (Riabov és Riabova, 2014). Az addig kevés kormányzati figyelmet kapott radikális mozgalom ezután a tradicionális értékek elleni összeesküvéselemlétek egyik központi szereplője lett az állami médiában, ami segített megalkotni a „szövetkező többiek” és „az emberek” képét (Yablokov, 2014). A Pussy Riot megjelenése arról árulkodik, hogy kialakult egy újfajta ideológiai rezsim, mellyel szemben szinte teljes ellentmondásban meg tudta határozni önmagát.

Nemzetközi népszerűsége azzal magyarázható, hogy a mozgalom által kivitelezett feminista fellépés „pontosan az volt, amit a nyugat hallani akart” (Yusupova, 2014). Míg nyugaton politikusok, újságírók és hírességek inspirálónak tartották a fiatalos felkelést és az orosz feministák bátorságát, addig az oroszok nehezen tudtak értelmet találni a jelenségben. A Levada Center 2014-es felmérése alapján az oroszok 78%-a tartotta igazságosnak a mozgalom résztvevőinek büntetését, illetve a válaszadók fele ellenezte vagy erősen megvetette a mozgalmat, míg összesen 10%-uk nyilatkozta, hogy nem tud rosszat mondani a Pussy Riotról vagy szimpatizált velük (Levada Analytical Center adatai Yusupova, 2014 munkájában). Yusupova arra figyelmeztet, hogy a feminizmus univerzális felfogása, mely figyelmen kívül hagyja a helyi körülményeket, megerősíti és tovább tágíthatja a kulturális szakadékokat a nyugat és Oroszország között.

Yablokov (2014) szerint az, hogy „ateista aktivistaként, Putyin elnök nagyhangú ellenfeleiként és a homoszexuálisokkal összejátszó csoportként ábrázolták a Pussy Riot megmozdulást, nagyban hozzájárult a homofób kampányhoz 2013-ban”. A kampány a csúcsát a (következő fejezetben tárgyalt) melegpropaganda törvény elfogadásával érte el, mely megakadályozni kívánja a nem hagyományos szexualitás hirdetését a fiatalok körében.

5.3. Biztonságiasítás a HIV/AIDS ügyében

A HIV/AIDS biztonsági fenyegetésként való észlelése jó példája annak, hogyan lehet biztonsági kihívás egy olyan kérdés, amiről azelőtt szinte diskurzus sem volt az orosz politikában. Ahogy azt is szemlélteti, hogyan kapcsolható egy fenyegetés negatív tulajdonságokkal felruházott és az orosz társadalomtól megkülönböztetett csoportokhoz. Kezdetben a HIV terjedése a homoszexuális közösségekre, börtönökre és szexmunkásokra korlátozódott, az első hivatalos eset 1987-ben került azonosításra (Sjöstedt, 2008). Az 1990-es évekre azonban kimagaslóan megugrott a HIV-pozitív esetek száma, és a járvány magas halandósági aránya már egy katonai, gazdasági és demográfiai fenyegetést jelentett az országban.

A társadalmi diskurzus hamar társította a betegséget a homoszexuálisokkal, drogfüggőkkel és a nem orosz kisebbséghez tartozó külföldiekkel. Ahogy Sjöstedt is kiemeli, az AIDS elleni vakcina kutatása során egy résztvevő kutató nyilatkozatában is kiemelte, hogy az emberi tesztek az orosz prostituáltakra, homoszexuálisokra és drogfüggőkre korlátozódnak, akik még nem fertőződtek meg AIDS-el, mivel „egy rendes ember sem fog belemenni, hogy AIDS ellen oltjuk be” (Sjöstedt, 2008, p. 19).

Felismerve annak veszélyét, hogy a társadalom nem fogja megfelelő horderejű kérdésként kezelni az egészségügyi fenyegetést, ha csak bizonyos csoportokkal azonosítja annak terjedését, 2006-tól egy fordulópontot vett a HIV/AIDS kérdés kezelése, mikor Putyin elnök bejelentette, hogy a kérdés az „egyesz orosz társadalom” ügye és „az ország demográfiai helyzetére van negatív hatással” a járvány (Sjöstedt, 2008, pp. 14–15). Megjegyezte azt is, hogy felveszik a következő G-8 találkozó napirendjére az ügyet, melyet Szentpéterváron szervezettek meg, illetve ígéretet tett a Global HIV Vaccine Enterprise-ban való aktív orosz közreműködésre. 2015-ben Vladimir Pokrovsky, az Orosz Szövetségi AIDS Kutatóintézet vezetője a HIV terjedését elsősorban a védekezés nélküli heteroszexuális aktusoknak tulajdonította.

Mivel kevés adat áll rendelkezésre az azonos nemű párkapcsolatban élőkről Oroszországban, ezért nehéz megállapítani, milyen mértékben járulnak hozzá valójában a körökben tapasztalt esetek a HIV fertőzöttséghez. Pokrovsky 2016-ban kb. 10%-ra becsülte a HIV-pozitívok arányát a homoszexuális férfiak körében (Osborn, 2016). Emellett a propagandatörvény sem könnyíti meg a helyzetüket, mikor az akadályozza a HIV-vel kapcsolatos információ és segítség eljutását az LMBT emberekhez (Avert, 2019). A „régis szokások nejezen múlnak el”, Kornbluth (2015) szerint a Szovjetunió egy hagyatéka, hogy az emberek ritkán motiváltak, hogy a problémák valós gyökerét keressék, és továbbra is kényelmes képzelt ellenségképeket hibáztatni a gondokért.

5.4. Az LMBT-közösséggel kapcsolatos törvények és fogadtatásuk

Oroszország egyik legnagyobb nemzetközi visszahanggal járó intézkedése az ún. „*melegpropaganda*” törvény beiktatása volt 2013-ban, mely megtiltotta a nem tradicionális szexuális kapcsolatok hirdetését a fiatalok körében. A „hagyományos értékek” védelme már 2006-tól láthatóan az addiginál jelentősebb szerepet tölt be az orosz politikában, miután Putyin elnök a demográfiai válságot központi biztonsági fenyegetésnek nyilvánította a nemzetre a Szövetségi Országgyűlés előtt (Erofeeva, 2013; Wilkinson, 2014). Ide sorolható az is, mikor a moszkvai önkormányzat 2012-ben 100 évre betiltotta a melegfelvonulásokat a városban (BBC News, 2012), ennek ellenére évről évre tartanak felvonulást az LMBT aktivisták, melyek eredménye gyakran összecsapások az ortodox egyház hívőivel és a rendőrséggel (Wilkinson, 2014). A tradicionális értékek egyik fő eleme lettek az antihomopropaganda intézkedések. Ezeknek azonban egyike sem pontosítja, mi minősül „homopropagandának”, így akár az is megtörténhet, hogy propagandára hivatkozva büntetnek olyan mondatokért, mint „a homoszexualitás normális, ezt mind gyerekeknek, mind felnőtteknek tudniuk kell” (Dolgov in

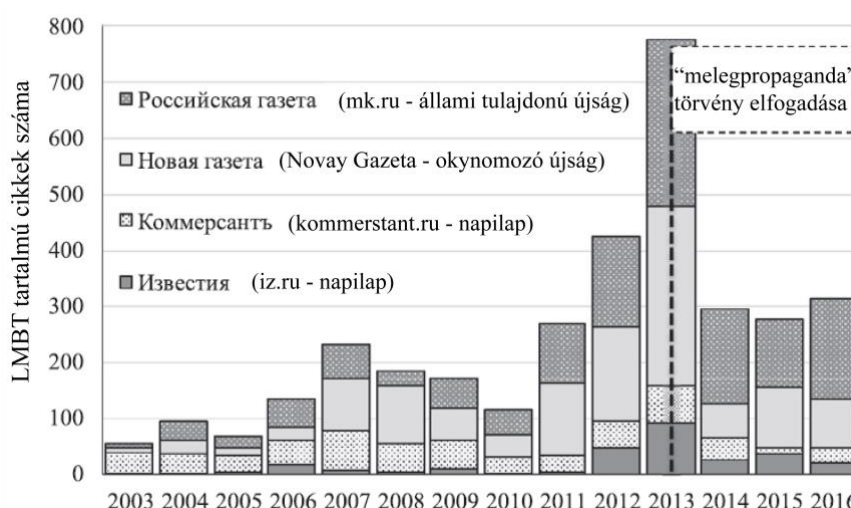
Wilkinson, 2014), vagy tiltanak be szivárványszínű fagyaltot (Lakhova in President of Russia, 2020). A törvény magyarázataként számos esetben a gyermekek egészséges fejlődésének és mentális egészségének védelmét hozzák fel.

A törvénnyel kapcsolatos diskurzus jól példázza, hogy miközben egy nem nyugat-európai értelemben vett demokratikus országban történik a törvény elfogadtatása, azt mégis indoklás kíséri: a gyerekek egészségét féltve és tradicionális családi értékek megőrzése érdekében kell szabályozni, hogy találkoznak-e a nem heteronormatív értékeket közvetítő üzenetekkel a gyerekek. Putyin elnök 2013-ban a következőképp nyilatkozott a törvényről:

„A törvény apropója, hogy a gyerekeknek lehetőséget adjuk arra, hogy úgy nőjenek fel, hogy az öntudatukat nem befolyásolják. [...] Amikor felnőnek, bármilyen döntést hozhatnak a jövőjükéről, beleértve a privát és szexuális döntéseiket.”

(idézi a Tass Russian News Agency, 2017).

Továbbá a törvény jóváhagyásának évében kimagaslóan megnőtt az LGBT témákkal foglalkozó cikkek száma az orosz médiában, ezt szemlélteti az 1. ábra is. Látható, hogy mind az állami médiában (rg.ru), mind a cikk szerint oknyomozó újságírással foglalkozó médiában (*Novaya Gazeta*, egy kritikus és oknyomozó stílusáról ismert orosz újság) csaknem kétszeresére nőtt egy év alatt ezen cikkek száma, majd újabb egy év alatt ismét kevesebb, mint felére csökkent ugyanez a szám.

1. ábra - LGBT mozgalmmal kapcsolatos cikkek számának alakulása 2003-2016 között (Nuñez-Mietz, 2019, p. 553)

Orosz közszereplők nyilatkozataiban gyakran hivatkoztak összeesküvésekre az LGBT mozgalommal kapcsolatban. Alexey Komov úgy nyilatkozott az LGBT csoportokkal kapcsolatban, hogy

„Az agresszív társadalmi átalakulást akarják hirdetni befolyásos lobbik az LGBT aktivisták felhasználásával. Annak a forradalmi mozgalom folytatásaként látjuk ezt, ami oly sok életbe került a Szovjetunióban a templomok rombolásakor.”

– idézi Levintova (2014) a motherjones.com cikkében. Eközben a titkos rendőrség, az FBS moszkvai részlege a következő jelentést tette:

„A homoszexualizmus elve egy szélesebb körben terjed. Operatív adataink alapján a magukat szexuális kisebbségek között számontartó emberek destruktív céljaik megvalósítására aktívan igénybe veszik a külföldi államok speciális szolgáltatásait és szervezetei (beleértve a civil szervezetek) segítségét. Elsősorban, ahogy nemrégiben tudomásunkra jutott, az említett emberek olyan tiltakozások megszervezésében vettek részt, melyek az Orosz Szövetségi Államnak kívántak ártani” (Guillory, 2013 cikkéből idézve).

Oroszország Nemzeti Biztonsági Stratégiájában is rendszerint helyet kapnak a „nem hagyományos szexuális identitású kisebbségek” és a „színforradalmak”. Oliker (2016) kisebb fordulatot vél felfedezni abban, hogyan tárgyalja ezen ügyeket a stratégia 2015-től. Míg az ezt megelőző évek dokumentumai külső szereplőket okoltak az extrémista propaganda megjelenésével, a 2015-ös stratégiában már „radikális társadalmi csoportosulások, külföldi és hazai civil szervezetek, pénzügyi és gazdasági struktúrák, és egyének” munkájának valószínűsíti a dokumentum ezen megmozdulásokat, melyeknek célja Oroszország destabilizálása (Oliker, 2016).

Az orosz társadalom melegekkel szembeni percepciójában is megfigyelhető 2013-ra az elutasítás mértékének növekedése, ami az LGBT témájú cikkekkel ellentétben ezután csak viszonylag kis mértékben tűnik csökkenni. A VCIOM orosz közvéleménykutatóintézet adatai alapján a megkérdezettek csupán 17%-a volt semleges mások szexuális orientáltságát illetően, ami 2015-re 22%-ra emelkedett. A nem heteroszexuális embereket valamilyen módon elutasítók aránya pedig 2005-ben 65%, 2013-ban 80%, 2015-ben pedig a válaszadók 70%-a volt (Russain Public Opinion Research Centre, 2015). A melegpropaganda törvény elfogadását ugyanezen felmérés szerint 2013-ban a megkérdezettek 88%-a támogatta.

Bár Oroszország elfogadta az emberi jogok egyetemes nyilatkozatát (1948) és az emberi jogok európai egyezményét (1950), melyek védik a az LMBT közösség emberi jogait és a szexuális orientáltság kérdését, a Kremlin ezeket a morális szuverenitásra hivatkozva kerülte meg, azzal magyarázva, hogy az államnak joga van eldönteni, mi tartozik a társadalmának a hagyományos értékei közé (Wilkinson, 2014).

5.5. Biztonságiasítási lépések értékelése

Az LMBT mozgalom orosz értelmezése és körülményei megismerése után értelmezhetővé válnak a biztonságiasítás egyes elemei a kérdésben. Ehhez a dolgozat elején ismertetett elmélet keretében vizsgálja az alfejezet, továbbá arra is magyarázatot keres, mire használható a biztonságiasítás elmélete egy nem demokratikus berendezkedésű országban a gyakorlatban. A dolgozat a 3.1-es alfejezetben a szocietális biztonsági szférát azonosította, mint a biztonságiasítás potenciális végbemenetelének helyét, így várhatóan ezen szféra jellemzői jelennek meg a biztonságiasítás elemei között.

A biztonságiasítás elemeit sorra véve az első kérdés, hogy mi ebben az esetben a *biztonságiasítás tárgya*. Kijelenthető, hogy miután a melegpropaganda törvény megannyi indoklásában szerepelt és az ország önképében is jelentős szerepe van, a tradicionális keresztény értékek egy fontos tényezője a melegjogokkal kapcsolatos kommunikációnak. Emellett gyakran felmerült a gyermekek fizikális és mentális egészsége kiváltképp az említett törvény kapcsán. Az orosz identitás és maszkulinitás meghatározó eleme a heteronormativitás, mely segít meghatározni az orosz álláspontot a nyugattal szemben. Az, hogy az országba „beszivárognak” ilyen nyugati eszmék, Európa hagyományos értékeit veszélyeztetik. Kijelenthető tehát, hogy az orosz kollektív identitás az egyik fő tárgya a vizsgált biztonságiasítási folyamatnak.

A kommunikáció, s az üzenet, hogy Oroszországnak meg kell őriznie ezen tradicionális normákat, elsősorban felsőbb szintekről, Putyin elnöktől, és politikusoktól érkezik, így az is viszonylag könnyen behatárolható, hogy a *biztonságiasító szereplőknek* az állam, s annak vezetői mondhatók, mely gyakran a leginkább jellemző a legtöbb biztonsági kérdésre. Az AIDS biztonsági esetéből is látható, hogy valódi változás akkor történt a probléma kezelésében, mikor Putyin elnök beszédében egyértelműen a teljes társadalmat érintő fenyegetésként deklarálta a betegséget (Sjöstedt, 2008).

A *biztonsági lépések*, azaz a beszédaktusok így szintén Putyin elnöktől vagy politikusoktól származnak. Egyes beszédek a Szövetségi Országgyűlés előtt hangzanak el, mások épp interjúk, nyilatkozatok formájában. A média érdeklődésének alakulása jól

szemlélteti a törvény elfogadásának a környékén az LMBT ügyekkel kapcsolatos megnyilvánulások kiugró mértékét 2013-ban (Nuñez-Mietz, 2019). A beszédaktusokkal nem csak a törvényhozásra szeretne Putyin elnök hatni, hanem az ország társadalmára is, akiknek szükségük van egy erős, maszkulin államképre, egy olyan identitásra, ami meghatározza a helyüket a világban.

Vitatható, hogy történtek-e rendkívüli intézkedések a fenyegetés kezelésére. Az, hogy egy kvázi cenzúrát legitimáló törvény került elfogadásra 2013-ban nyugati szemmel már elég indoklásnak tűnhet a biztonságiasítás egyértelmű meglétéhez. Talán nem is kell, hogy kérdés legyen, hogy ez Oroszországban is rendkívüli intézkedésként könyvelhető-e el, hisz Floyd szerint már az is elég, hogy az adott intézkedést a biztonságiasító szereplő (Putyin elnök és az orosz állam) megfelelő intézkedésnek tartja az azonosított egzisztenciális fenyegetés kezelésére. Ez az orosz államfő indoklásaiból teljesülni látszik, a törvényt az Állami Duma elfogadta 2013-ban, a VCIOM (2013) felmérése szerint pedig az emberek 88%-a tartotta szükségesnek az intézkedést.

A koppenhágai iskola azon értelmezéseiben tehát, melyek az elméletet a biztonságiasítási lépések kulturális kontextusával bővítik, megfigyelhető volt a biztonságiasítás folyamata Oroszországban az LMBT közösségekkel szemben (lásd. Wilkinson, 2007; Vuori, 2008; Floyd, 2016). Az elmélet ezen kiegészítési nélkül talán a koppenhágai iskola sem értelmezhető teljes egészében Oroszországban (illetve a poszt-szovjet régióban). Megjegyzendő, hogy természetesen az azonosított szocietális fenyegetésnek biztonságiasításának nem az LMBT közösségek voltak az egyetlen tárgya, a Putyin elnök által képviselt morális politikai számos olyan fogalommal állítja magát szembe (pl. feminizmus), melyeket a nyugati értékekkel azonosít. Ezeket további kutatásokban érdemes megvizsgálni, hogy milyen mértékben ment végbe (ha végbement) biztonságiasítás.

6. Összegzés

Látható tehát, hogy a biztonságiasítás elmélete – még ha az elsősorban a nyugat-európai demokráciák értelmezésében is került kidolgozásra – nem elhanyagolható Oroszországban sem. Floyd szerint a biztonsági intézkedések betartása érdekében szükség van a nem demokráciákban is azok elfogadására, akkor is, ha ezen intézkedések meghozatalakor kevésbé játszanak szerepet a demokratikus eszközök. Oroszországban található számos példa azon intézkedések indoklására, melyek az LMBT mozgalmak terjedését kívánják visszaszorítani. Ez a fajta indoklás legtöbb esetben a tradicionális keresztény értékekből indul ki, s erre hivatkozva akár nemzetközi egyezmények elfogadott pontjait bírálhatja felül.

A biztonsági szférák közül a szocietális szféra elemei számos esetben fellelhetők az orosz esetben. Ilyen a nemzet identitásának, s az ország tekintélyének kérdése, mely az 1990-es évek óta látványosan sokat alakult a kiszolgáltatott prostituált metaforájából egy maszkulin, erős állam képévé formálva Oroszország helyét a világban. Ebbe a hagyományosan férfias értékrendbe azonban nem fér bele a homoszexualitás, ami a „romlott nyugat” befolyását jelzi a hagyományos európai értékekbe. A hanyatló nyugat definiálásával Oroszország önmagát is pontosan definiálni tudja, ami fontos része a szocietális biztonságnak. A heteronormatív értékek szem előtt tartásával azok a normák játszanak jelentős szerepet a mindennapi emberek gondolkodásában, melyek természetellenesnek, rendellenesnek tekintik a homoszexuális kapcsolatokat. Nunez-Mietz elméletére alapozva akár a melegpropaganda törvény is tekinthető a norma immunizálás egy eszközeként, mely jogi úton akadályozza meg, hogy a romlott nyugati értékek sátrat verjenek az országban.

Két gyakorlati eset is hozzásegít az LMBT mozgalom kontextusának értelmezéséhez. Az egyik a Pussy Riot szélsőséges, alapvetően feministákból álló mozgalom, mely azután kapott nagyobb figyelmet, hogy Putyin elnök morális politikája felértékelődött a harmadik ciklusát követő belső megmozdulások hatására. A Pussy Riot a „nyugati kényszerzubbony” hatását is jól szemlélteti. Míg nyugaton éltették a bátor feministák fellépését, addig az oroszok kevésbé tudtak azonosulni az állammal és egyházzal szembeni extrém kifejezőmóddal. A másik a Sjöstedt által biztonságiasításként azonosított HIV/AIDS terjedése elleni fellépés volt, ami megmutatta, hogy Oroszországban egy olyan probléma is tekinthető biztonsági fenyegetésnek, mely nem a hagyományos értelemben vett katonai fenyegetést jelent az állam számára. Ezzel alátámasztja, hogy lehetséges a koppenhágai iskola átültetése az országra, miközben a társadalomban meglévő homofóbiára is rámutatott, mely ez esetben veszélyt jelent a fenyegetés megfelelő kezelésében.

Végül a dolgozat a „melegpropaganda” törvény beiktatását mutatta be. Az intézkedés szintén elsősorban nemzetközileg okozott nagyobb felháborodást, miután két emberi jogi egyezménybe is ütközik annak tartalma. Az orosz társadalom nagy része azonban úgy tűnik elfogadta az LMBT közösséggel kapcsolatos törvényt, s eszerint jogosnak tartották az állami szereplők azon indoklását, mely a hagyományos keresztény értékeket megőrzéséről szól.

További kutatási kérdésként érdekes lehet megvizsgálni részleteiben is az egyház ezen folyamatban betöltött szerepét, melyről a dolgozatban kevés szó esett. Az LMBT közösség tagjait Csecsenföldön ért atrocitások szintén nemzetközileg hírhedtek, ezek megvizsgálása biztonságpolitikai tekintetben további részletekkel szolgálna a homofóbia biztonsági értelmezésében. A biztonságpolitika egy új nézőpontból tudja megvilágítani a nyugati szemmel antidemokratikus intézkedések mögött rejlő okokat és segít feltárni azok társadalmi hátterét. Mivel a morális politikának számos további intézkedése született, melyek a nyugati értékekkel szembe mennek, érdemes lehet ezen politika keretében hozott további intézkedések megvizsgálása a biztonságiasítás szempontjából.

Felhasznált irodalom

- Amir, M. - Kotef, H. (2018) "In-secure identities: On the securitization of abnormality," *Environment and Planning D: Society and Space*, 36(2), pp. 236–254. doi:10.1177/0263775817744780.
- Avert (2019) *HIV and AIDS in Russia*, *avert.org*. Available at: https://www.avert.org/professionals/hiv-around-world/eastern-europe-central-asia/russia#footnote27_wke0zs6.
- Balzacq, T. (2011) *Securitization Theory*. London.
- Balzacq, T. - Léonard, S. - Ruzicka, J. (2015) "'Securitization' revisited: theory and cases," *International Relations*, 30(4), pp. 494–531. doi:10.1177/0047117815596590.
- BBC News (2012) *Gay parades banned in Moscow for 100 years*, *bbc.com*. Available at: <https://www.bbc.com/news/world-europe-19293465>.
- Beasley, C. (2008) "Rethinking Hegemonic Masculinity in a Globalizing World," *Men and Masculinities*, 11(1), pp. 86–103. doi:10.1177/1097184X08315102.
- Borenstein, E. (2006) "Selling Russia: Prostitution, Masculinity, and Metaphors of Nation After Perestroika," in Goscilo, H. and Lanoux, A. (eds) *Gender and National Identity in Twentieth-Century Russian Culture*. DeKalb, Illinois: Northern Illinois University Press.
- Buzan, B. - Little, R. (2001) "Why international relations has failed as an intellectual project and what to do about it," *Millennium*, 30(1), pp. 19–39.
- Buzan, B. - Waever, O. - de Wilde, J. (1998) *Security - a New Framework for Analysis*. London: Lynne Reiner Publishers Inc.
- Ciută, F. (2009) "Security and the Problem of Context: A Hermeneutical Critique of Securitisation Theory," *Review of International Studies*, 35(2), pp. 301–326.
- Erofeeva, L. (2013) "Traditional Christian Values and Women's Reproductive Rights in Modern Russia-Is a Consensus Ever Possible?," *American journal of public health*, 103. doi:10.2105/AJPH.2013.301329.
- Floyd, R. (2016) "Extraordinary or ordinary emergency measures: what, and who, defines the 'success' of securitization?," *Cambridge Review of International Affairs*, 29(2), pp. 677–694. doi:10.1080/09557571.2015.1077651.
- Foucault, M. (2003) *Abnormal: lectures at the Collège de France, 1974-1975*. Macmillan.
- Grinerva, J. (2015) *Research: Gays In The Headlines, Comparing Russia And Germany*, *European Journal Observatory*. Available at: <https://en.ejo.ch/media-politics/research-gays-in-the-headlines-comparing-russia-and-germany> (Accessed: April 12, 2022).

- Guillory, S. (2013) *Repression and gay rights in Russia*. Available at: <https://www.thenation.com/article/archive/repression-and-gay-rights-russia/>.
- Human Rights Watch (2014) *License to Harm - Violence and Harassment against LGBT People and Activists in Russia*. New York: Human Rights Watch.
- Kornbluth, A. (2015) *Russian Homophobia Is a Convenient Diversion*, *The Moscow Times*. Available at: <https://www.themoscowtimes.com/2015/07/22/russian-homophobia-is-a-convenient-diversion-a48458>.
- Levintova, H. (2014) *How US evangelicals helped create Russia's anti-gay movement*, *motherjones.com*. Available at: <https://www.motherjones.com/politics/2014/02/world-congress-families-russia-gay-rights/>.
- Neumann, I.B. (2016) "Russia's Europe, 1991 – 2016: inferiority to superiority," *International Affairs*, 92(6), pp. 1381–1399.
- Nuñez-Mietz, F.G. (2019) "Resisting human rights through securitization: Russia and Hungary against LGBT rights," *Journal of Human Rights*, 18(5), pp. 543–563. doi:10.1080/14754835.2019.1647100.
- Oliker, O. (2016) *Unpacking Russia's New National Security Strategy*, *Center for Strategic and International Studies*. Available at: <https://www.csis.org/analysis/unpacking-russias-new-national-security-strategy>.
- Osborn, A. (2016) *Russia at AIDS epidemic tipping point as HIV cases pass one million - official*, *Reuters*. Available at: <https://uk.reuters.com/article/uk-russia-aids-idUKKCN0UZ2AN>.
- Picq, M.L. - Cottet, C. (2019) *Sex , Tongue , and International Relations*. Available at: <https://www.e-ir.info/2019/06/11/sex-tongue-and-international-relations/%0AMANUELA>.
- Pilkina, M. (2022) *Russia 2022 - In the Flow of Change*.
- President of Russia (2020) *Встреча с рабочей группой по подготовке предложений о внесении поправок в Конституцию* "Meeting with the working group on the preparations and proposals for amendment to the Constitution." Available at: <http://kremlin.ru/events/president/news/63599>.
- Riabov, O. - Riabova, T. (2014) "The remasculinization of Russia?," *Problems of Post-Communism*, 61(2), pp. 23–35. doi:10.2753/PPC1075-8216610202.
- Riabova, T. - Riabov, O. (2011) "The real man of politics in Russia (On gender discourse as a resource for the authority)," 42, pp. 58–71.

- Russain Public Opinion Research Centre (2015) *Press release №1754 SAME-SEX MARRIAGE: PRO ET CONTRA*, wciom.com. Available at: <https://wciom.com/index.php?id=61&uid=1129>.
- Russian Public Opinion Research Center (2013) *Press release №1553 LAW BANNING GAY PROPAGANDA: PRO ET CONTRA*, wciom.com. Available at: <https://www.wciom.com/index.php?id=61&uid=830>.
- Rutland, P. (2014) "The Pussy Riot affair: gender and national identity in Putin's Russia," *Nationalities Papers*. 2018/11/20, 42(4), pp. 575–582. doi:DOI: 10.1080/00905992.2014.936933.
- Salter, M.B. (2010) "When securitization fails: The hard case of counter-terrorism programs," in Balzacq, T. (ed.) *Securitization Theory*. Routledge, pp. 130–146.
- Sharafutdinova, G. (2014) "The Pussy Riot affair and Putin's démarche from sovereign democracy to sovereign morality," *Nationalities Papers*. 2018/11/20, 42(4), pp. 615–621. doi:DOI: 10.1080/00905992.2014.917075.
- Shevchenko, M. (2013) *My ne Evropa? I slava bogy! (Oroszország nem Európa, hála Istennek!)*, Moskovskii komsomolets. Available at: <https://www.mk.ru/politics/2013/02/10/810258-myi-ne-evropa-i-slava-bogu.html>.
- Sjöstedt, R. (2008) "Exploring the Construction of Threats: The Securitization of HIV/AIDS in Russia," *Security Dialogue*, 39(1), pp. 7–29. doi:10.1177/0967010607086821.
- Suyarkulova, M. (2019) "TRANSLATING 'QUEER' INTO (KYRGYZSTANI) RUSSIAN," in Cottet, C. and Picq, M.L. (eds) *Sexuality and Translation on World Politics*. Bristol: E-International Relations, pp. 42–56.
- Tass Russian News Agency (2017) *No harassment of gays in Russia Putin says in interview with Oliver Stone*, tass.com. Available at: <https://tass.com/politics/951188>.
- Verdery, K. (1993) "Whither 'Nation' and 'Nationalism'?", *Daedalus*, 122(3), pp. 37–46.
- Vuori, J.A. (2008) "Illocutionary Logic and Strands of Securitization: Applying the Theory of Securitization to the Study of Non-Democratic Political Orders," *European Journal of International Relations*, 14(1), pp. 65–99. doi:10.1177/1354066107087767.
- Wilkinson, C. (2007) "The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securitization Theory Useable Outside Europe?," *Security Dialogue*, 38(1), pp. 5–25. doi:10.1177/0967010607075964.
- Wilkinson, C. (2014) "Putting 'Traditional Values' Into Practice: The Rise and Contestation of Anti-Homopropaganda Laws in Russia," *Journal of Human Rights*, 13(3), pp. 363–379. doi:10.1080/14754835.2014.919218.

- Yablokov, I. (2014) "Pussy Riot as agent provocateur: conspiracy theories and the media construction of nation in Putin's Russia," *Nationalities Papers*. 2018/11/20, 42(4), pp. 622–636. doi:DOI: 10.1080/00905992.2014.923390.
- Yusupova, M. (2014) "Pussy Riot: a feminist band lost in history and translation," *Nationalities Papers*, 42(4), pp. 604–610. doi:10.1080/00905992.2014.923391.